

ELŻBIETA TRAFIAŁEK*

Recenzja książki: Mirosław Grewiński, *Usługi społeczne we współczesnej polityce społecznej. Przegląd problemów i wizja przyszłości*, Dom Wydawniczy ELIPSA, Warszawa 2021, ss. 598

W nowoczesnych strukturach gospodarki rynkowej usługi stanowią istotny element rozwoju, obywatelskości, solidaryzmu, integracji i bezpieczeństwa społecznego. Są nieodłącznym elementem, wręcz bazą dla innowacyjnej polityki społecznej – polityki inwestycyjnej i aktywizującej (Grewiński, 2017, s. 65; Głąbicka-Auleytner, 2016, s. 5; Grewiński, Bonikowska, 2011; Gagacka, 2019, *passim*), promowanej w XXI w. na całym świecie.

Usługi społeczne, w rozbudowanym katalogu usług generalnie wyraźnie odróżniane od usług socjalnych, materialnych, choć podobnie jak one – służące zaspokajaniu szeroko rozumianych potrzeb ludzkich – od przynajmniej dwóch dekad stanowią przedmiot dociekań i analiz naukowych polityków społecznych, ekonomistów, socjologów, prakseologów oraz interdyscyplinarnych architektów zarządzania kapitałem ludzkim. Usługi socjalne traktowane w wielu ujęciach jako usługi społeczne nie są jednakże z nimi tożsame, stanowiąc jedynie ich część. To ważne rozróżnienie na etapie definiowania pojęć i precyzyjnego kreślenia ram przedmiotowego dyskursu, choćby ze względu na niezbędne kreślenie dla każdej z tych kategorii odmiennych rodzajów międzynarodowych, zunifikowanych standardów.

* Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach, Wydział Prawa i Nauk Społecznych, Instytut Nauk o Bezpieczeństwie; ORCID <https://orcid.org/0000-0002-7745-6191>

Niezależnie od źródeł i sposobu finansowania (podmioty publiczne lub niepubliczne) usługi społeczne są formami świadczeń adresowanych do jednostek lub grup społecznych, zbiorowości lokalnych w ramach kompensowania określonych deficytów życiowych. Mogą mieć charakter bezekwiwalentny, bądź odpłatny, służą wzmocnieniu kapitału ludzkiego, kapitału społecznego, ale nigdy nie polegają na wytwarzaniu dóbr materialnych. Najczęściej związane są zadaniowo z działaniami instytucji publicznych, choć w ostatniej dekadzie katalog ich form, potencjalnych adresatów, jak i jednostek zainteresowanych organizowaniem zyskuje też, obok społecznego, wymiar rynkowy.

Z dostępnego w dokumentach i rozporządzeniach resortowych wytycznych, czy też w regulacjach konkursowych, przepisach przetargowych, podziałach i analizach struktur instytucjonalnych niezmiernie trudno jest wyraziście i arbitralnie oddzielić usługi społeczne od innych kategorii usług, szczególnie wtedy gdy klasyfikowane są one np. jako usługi o charakterze nieekonomicznym, administracyjnym. Na przykład w *Wykazie usług społecznych*, zawartych w Zał. Nr 5 do *Regulaminu* określającego formy udzielania zamówień finansowanych ze środków publicznych – umieszczone są obok usług zdrowotnych, ale i w kategorii usług dotyczących obowiązkowego ubezpieczenia społecznego, świadczeń społecznych, usług w zakresie prawa, więziennictwa, czy też ratownictwa medycznego (Wykaz, 2017). Ostatecznie jednak w praktyce usługi społeczne, podobnie jak i świadczenia – odnoszone są głównie do sfery pomocy społecznej, a stan analiz, klasyfikacji, interpretacji wszelkich rozstrzygnięć ustawowych, resortowych, regulacji samorządowych – tak ważnych w codziennej pracy socjalnej i sprawnym funkcjonowaniu szeroko rozumianych służb społecznych – nadal należy uznać za skromny, niewystarczający i słabo dostępny, w tym głównie ze względu na interdyscyplinarne rozproszenie w dostępnym piśmiennictwie. Warto też dodać, że ranga usług społecznych w polityce społecznej jeszcze do niedawna pozostawiała wiele do życzenia. Przynajmniej do roku 2017 ani w polskim systemie pomocy społecznej, ani w strategiach rozwoju regionalnych rynków pracy usługom społecznym nie nadawano dużego znaczenia, za priorytet polityki prorodzinnej uznając transfery i świadczenia socjalne. Więcej na ten temat w publikacjach znanych polityków społecznych (Firlit-Fesnak, Grewiński, 2018, s. 175–178; Balcerzak-Paradowska, Leś, 2018, s. 243; Książopolski, Michoń, 2018, s. 604–608).

Usługi w polityce społecznej w ogóle dorobku naukowym Autora recenzowanej pracy od lat zajmują poczesne miejsce. To przedmiot Jego wieloletniej pracy naukowej: eksploracyjnej, publikacyjnej, popularyzatorskiej, kierunek analiz porównawczych, inicjowanych w różnych gremiach dyskusji, badań, poszukiwań dobrych rozwiązań praktycznych. Potwierdzeniem tej niespotykanej konsekwencji analitycznej i popularyzatorskiej są dziesiątki tekstów autorskich, współautorskich i redakcyjnych Mirosława Grewińskiego, wybiórczo wymienione choćby w *Bibliografii* omawianej książki (s. 571–575).

Recenzowana praca, staranna, wręcz elegancka pod względem graficznym i edytorskim, obejmuje pięć rozdziałów, z jednej strony wkomponowanych w tok poprawnie zaprezentowanego logicznego wywodu; z drugiej zaś stanowiących spójną całość, zamkniętą precyzyjnie sformułowanym tytułem oraz ciekawym obramowaniem: od *Wprowadzenia* do *Podsumowania*. Zgodnie z zapowiedzią zawartą w podtytule pracy *Przegląd problemów i wizja przyszłości*, w kolejnych rozdziałach Autor prezentuje konstruktywne tezy, analizuje dostępne w literaturze polskiej i światowej koncepcje, zależności, wnioski – w konsekwencji dążąc do wskazania form i metod implementacji najlepszych z nich na grunt polski. Usługi społeczne omawia wszechstronnie, profesjonalnie, bez unikania krytyki niektórych rozwiązań i zapewne z pełną świadomością podjęcia ryzyka środowiskowej polemiki: od genezy, ewolucji, definicji i klasyfikacji pojęć podstawowych i powiązanych z treścią dyskursu – przez przegląd współczesnych koncepcji teoretycznych – po organizację, zarządzanie i perspektywę dalszego rozwoju sfery usług społecznych. Od analizy dostępnych materiałów źródłowych i literatury zastanej – po profesjonalną syntezę przedmiotową, identyfikację deficytów diagnostycznych i odważne próby formułowania rekomendacji zadaniowych, adresowanych do wszystkich podmiotów modelowo organizowanej polityki społecznej. Od szczebla ustawodawczego – po samorządy lokalne.

W rozdziale 1 zatytułowanym *Usługi społeczne i welfare state w kontekście rozwojowym i definicyjnym* Autor omawia genezę i dylematy definicyjne usług społecznych, ich rangę w przekroju historycznym oraz podstawowe paradygmaty modeli państw opiekuńczych. Analizy wieńczy otwartą na dalsze rozważania dyskusją skoncentrowaną wokół pytania o najbardziej zasadne w przyszłości umiejscowienie priorytetów: czy w usługach społecznych, czy też w świadczeniach pieniężnych?

W rozdziale 2 – *Transgresyjność perspektywy usługowej na tle współczesnych koncepcji teoretycznych* – przywołuje i omawia wszystkie znane w literaturze przedmiotu koncepcje organizacji państwa i społeczeństwa: od społeczeństwa usługowego i postindustrialnej gospodarki – przez obywatelską politykę społeczną, aktywizację, inwestycje, innowacje, komercjalizację, ekonomizację, menedżeryzację – po decentralizację, deinstytucjonalizację i optymalne wykorzystanie sektora nieformalnego. We wszystkich prezentowanych koncepcjach eksponuje podejście usługowe, determinujące skuteczne rozwiązywanie problemów społecznych, sprzyjające wprowadzaniu zmian i budowaniu podstaw bezpieczeństwa społecznego w społecznościach lokalnych.

Rozdział 3 – *Organizacja i zarządzanie w sferze usług społecznych* – poświęcono zagadnieniom prakseologii w procesie organizowania sfery usług społecznych w dynamicznie zmieniającej się rzeczywistości gospodarczej, demograficznej, popandemicznej. W kolejnych punktach Autor omówił podejścia, formuły i strategie zarządzania usługami oraz standaryzację, modelowanie i indywidualizację usług w warunkach niejednorodnego modelu konsumenckiego ich potencjalnych adresatów. Podkreślił tu rangę tzw. odpolityczniania programowania i realizacji usług społecznych, potrzebę wiązania ich z silnym kapitałem społecznym, ze stabilnym ładem instytucjonalno-prawnym, z czytelnym i ponadpartyjnym modelem polityki społecznej, a nade wszystko ze środowiskowym partnerstwem lokalnym i profesjonalizmem służb społecznych.

Rozdział 4 – *Usługi w wybranych, szczegółowych politykach społecznych w Polsce – stan i perspektywy rozwoju* – to interesujący przegląd historyczny i opis usług sektorowych, adresowanych do różnych grup odbiorców, a zatem i odmiennych w swych formach oraz specyfice. To niezmiernie cenny materiał pomocniczy dla pracowników socjalnych, dla kreatorów przyjaznej przestrzeni życiowej w środowiskach lokalnych. Rozdział obejmuje usługi rynku pracy, usługi pomocy społecznej, realizowane w ramach systemu ekonomii społecznej, solidaryzmu, aktywizacji, integracji i zatrudnienia socjalnego, usługi edukacyjne, zdrowotne i na rzecz rodziny, dzieci, młodzieży, osób starszych, niepełnosprawnych. Z uwagi na ogromny zakres poruszanej tu problematyki i bogate dla każdej z polityk szczegółowych dostępne piśmiennictwo (np. Trafiałek, 2021; Golinowska, 2019; Rymusza, Karwacki, 2018; Balcerzak-Paradowska, Leś, 2018; Głąbicka-Auleytner, 2016; Grewiński, Skrzypczak, 2011; Grewiński, Rymusza, 2011) – zaprezen-

towany w tej części publikacji materiał jest bardzo syntetyczny. Ale posiada przynajmniej dwa znaczące walory. Po pierwsze – pomaga w identyfikacji grup potencjalnych konsumentów, odbiorców, adresatów szeroko rozumianych usług społecznych, porządkując tym samym katalog usług sektorowych. Po drugie – stanowi cenną bazę wskazówek, ocen na temat skuteczności stosowania poszczególnych form działalności usługowej. Każdy z podrozdziałów kończą rekomendacje adresowane do odpowiednich dla kategorii omawianych usług polityk szczegółowych.

W rozdziale 5 – *Wyzwania i scenariusze rozwoju perspektywy usługowej w Polsce* – Autor skonfrontował ze sobą przynajmniej dwa scenariusze przyszłościowych rozwiązań perspektywy usługowej: przemawiających za ich rozbudową i unowocześnianiem lub też blokujących innowacyjność i dalsze wdrażanie. Zwrócił tu uwagę na związek realizacji usług przez Centra Usług Społecznych ze wzrostem integracji i dobrej koordynacji działań na poziomie środowisk lokalnych oraz zaprezentował autorski model rozwiązań na rzecz budowy *welfare state* z dominacją usług społecznych, który nazwał „Jaskółką Dobrobytu”.

Zakończenie – to podsumowanie wcześniej zaprezentowanych analiz porównawczych, ocen, krytyk i wdrażanych już w praktyce rozwiązań w sferze upowszechniania usług społecznych oraz potwierdzenie sformułowanej wcześniej tezy o krystalizacji nowego, proinwestycyjnego modelu *welfare state*, opartego na usługach społecznych (*social service mix state*).

Całość stanowi kompendium wiedzy z zakresu wielosektorowej polityki społecznej zaprezentowane w nowym układzie tematycznym, ze szczególnym akcentem na poszukiwanie modelu państwa sprawiedliwego inwestującego w rozwój, jakość i dostępność usług społecznych, a tym samym efektywnie wzmacniającego potencjał kapitału społecznego, rynku pracy i gospodarki. Wieńczy ją bogata *Bibliografia* przedmiotowa, polsko i obcojęzyczna – ułatwiająca zainteresowanym problematyką usług społecznych, modelami funkcjonowania współczesnych społeczeństw, historią, sukcesami i porażkami polskiej polityki społecznej – dotarcie do odpowiednich źródeł.

Recenzowana praca to obszerne, interdyscyplinarne dzieło, konsultowane i recenzowane naukowo przez głównych przedstawicieli współczesnej polityki społecznej w Polsce, w tym nieżyjącego już nestora dyscypliny – prof. Antoniego Rajkiewicza. To tworzy najlepsze z możliwych rekomendacje upowszechnieniowe prezentowanych w kolejnych rozdziałach treści:

klasyfikacji, porównań, analiz i rekomendacji zadaniowych – nowatorskich, pełnych innowacyjnych treści.

Książka napisana jest ładnym, dostępnym dla każdego Czytelnika językiem. To niezwykle trudna i rzadka umiejętność, szczególnie przy prezentacji treści naukowych, prac poglądowych, syntezy tekstów obcojęzycznych oraz w przypadku osobliwego zamiłowania Autora do budowania długich, podwójnie, a czasem i nawet wielokrotnie złożonych zdań. Radzi sobie z tym świetnie, co należy uznać za szczególny walor książki. Warto zatem polecać ją młodym pracownikom naukowym i naukowo-dydaktycznym oraz studentom – jako wzór erudycji, sprawnie zaprezentowanego logicznego wywodu oraz profesjonalnego poruszania się w przestrzeni analizy i syntezy materiałów zastanych. Taka zaleta prac naukowych czyni je na równi cennymi tak dla nauki, jak i dla sfery praktyki życia społecznego. Warto ją eksponować, jako że ogromna, interdyscyplinarna wiedza podana w tak przyjaznej w odbiorze formie, staranność gramatyczna, edytorska, piękna stylistyka wypowiedzi, przystępny język są obecnie wyjątkowo cennym towarem na rynku wydawniczym.

BIBLIOGRAFIA

- Balcerzak-Paradowska, B. Leś, E. (2018). Polityka rodzinna w Polsce w latach 1918–2018: od działań kompensacyjnych do inwestycji społecznych. W: E. Bojanowska, M. Grewiński, M. Rymśza, G. Uścińska (red.), *Stulecie polskiej polityki społecznej 1918–2018* (s. 217–246). Warszawa: MRiPS.
- Firlit-Fesnak, G. Grewiński, M. (2018). Polityka społeczna w okresie członkostwa Polski w Unii Europejskiej 2004–2017. W: E. Bojanowska, M. Grewiński, M. Rymśza, G. Uścińska (red.), *Stulecie polskiej polityki społecznej 1918–2018* (s. 156–178). Warszawa: MRiPS.
- Gagacka, M. (2019). Rola innowacyjnych usług społecznych wzmacniających podmiotowość i sprawstwo jednostek w systemie zapewniania bezpieczeństwa społecznego – dobre praktyki. W: T. Jarocki (red.), *Współczesne zagrożenia społeczne. Wyzwania dla bezpieczeństwa społecznego* (s. 129–170). Kielce: Wydawnictwo UJK.
- Głąbicka-Auleytnier, K. (red.). (2016). *Znaczenie usług społecznych dla lokalnej polityki społecznej*. Radom: Uniwersytet Technologiczno-Humanistyczny im. K. Pułaskiego.
- Golinowska, S. (2019). Dochody z redystrybucji – kryteria działania i adresowania. *Polityka Społeczna*, 4(541), 30–34.
- Grewiński, M. (2017). Podejście usługowe w polityce społecznej – kontekst paradygmatów i nowych koncepcji. *Studia Humanistyczno-Społeczne*, 18, 63–90.

- Grewiński, M., Bonikowska, M. (red.). (2011). *Usługi społeczne odpowiedzialnego biznesu*. Warszawa: WSP TWP.
- Grewiński, M., Rymśza, M. (red.). (2011). *Polityka aktywizacji w Polsce. Usługi reintegracji w sektorze gospodarki społecznej*. Warszawa: WSP TWP.
- Grewiński, M., Skrzypczak, B. (red.). (2011). *Środowiskowe usługi społeczne – nowa perspektywa polityki i pedagogiki społecznej*. Warszawa: WSP TWP.
- Książopolski, M., Michoń, P. (2018). Scenariusze rozwoju polskiej polityki społecznej w perspektywie kilku najbliższych dekad. W: E. Bojanowska, M. Grewiński, M. Rymśza, G. Uścińska (red.), *Stulecie polskiej polityki społecznej 1918–2018* (s. 601–615). Warszawa: MRiPS.
- Rymśza, M., Karwacki, A. (2018). Polityka państwa wobec sektora obywatelskiego: od wspierania działalności dobroczynnej do rozwoju społeczeństwa obywatelskiego. W: E. Bojanowska, M. Grewiński, M. Rymśza, G. Uścińska (red.), *Stulecie polskiej polityki społecznej 1918–2018* (s. 453–484). Warszawa: MRiPS.
- Trafiałek, E. (2021). Bezpieczeństwo społeczne w starszym wieku. Wyzwania pandemicznej rzeczywistości. *Praca Socjalna*, 36(5), 39–57.
- Wykaz usług społecznych*, <https://bip.uj.edu.pl/documents/1384597/zał-5zarz-10-2017-PDF> (dostęp: 22.11.2021).